

A photograph of a riverbank. On the right, a large, leafy tree stands on a rocky and grassy shore. The river flows from the left towards the background. The sky is overcast. The text is overlaid on the lower half of the image.

Grensmaas pakt KRW en Natura 2000 integraal aan

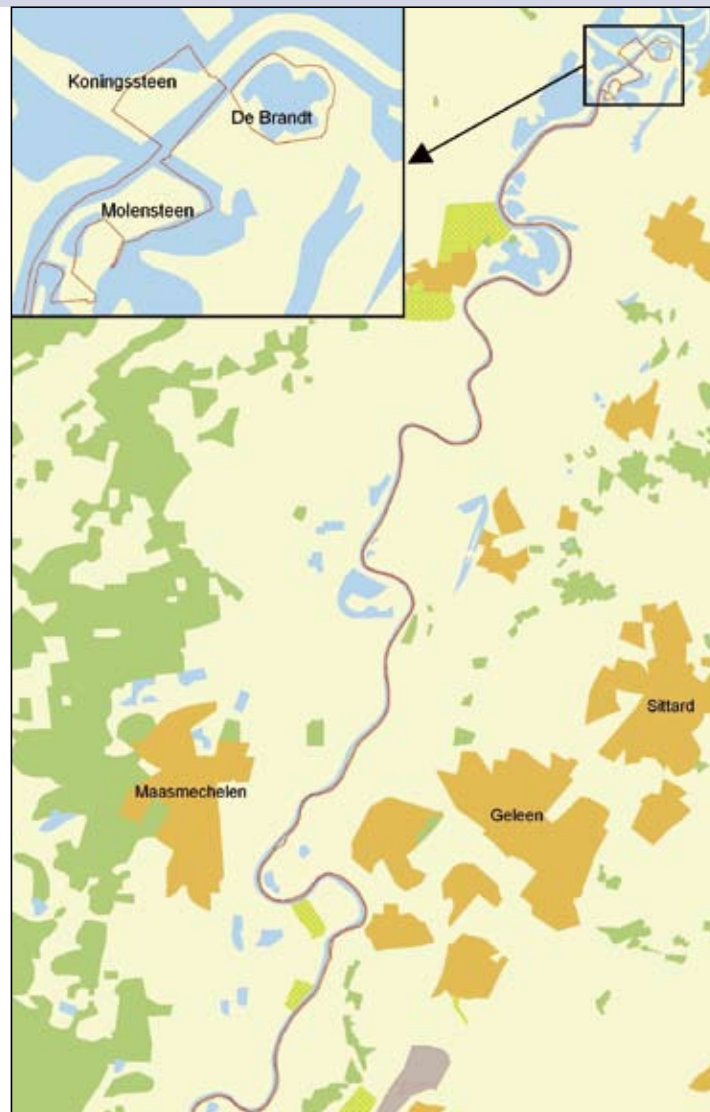
Allerlei opgaven zijn er geformuleerd voor de Grensmaas, de grensrivier tussen Belgisch en Nederlands Limburg. Naast doelstellingen in het kader van Natura 2000 en de Kader Richtlijn Water (KRW) is aan Nederlandse zijde gestart met de uitvoering van het Grensmaasproject. Over een afstand van circa 40 kilometer tussen Maastricht en Roosteren vindt rivierverruiming plaats, wat overigens weer bijdraagt aan het realiseren van de doelstellingen voor Natura 2000 en KRW. Aangezien de planvorming voor het project al lange tijd loopt, zou je dit als autonome ontwikkeling kunnen beschouwen. Echter de realisatie ervan is net gestart en loopt door tot 2022. Rijkswaterstaat heeft er, als opdrachtgever, voor gekozen om deze drie sterk samenhangende zaken uit te werken in één Integraal Beheerplan Grensmaas.

— Lisette Dam-de Heij en Jette Eshuis (CSO Adviesbureau voor Milieuonderzoek),
Marniks Maris (Rijkswaterstaat Limburg)

Het oppakken van de opgaven in één integraal beheerplan, neemt niet weg dat de beleidssporen van KRW en Natura 2000 elk hun eigen planning en systematiek kennen waarmee rekening moet worden gehouden (zie kader). Voor alle Natura 2000-gebieden moet een beheerplan worden vastgesteld voor een looptijd van maximaal zes jaar. Dit moet gebeuren binnen drie jaar na aanwijzing van het gebied als Natura 2000-gebied. Het doel van het Integraal Beheerplan Grensmaas is om de instandhoudingsdoelstellingen uit het ontwerpbesluit Grensmaas van LNV van een uitvoeringskader te voorzien (tabel 1).

De doelen voor Natura 2000 hebben betrekking op de Nederlandse helft van de Grensmaas, inclusief de in het noordelijk deel gelegen natuurgebieden Koningssteen en De Brandt (zie figuur 1). Vlaanderen heeft een aantal weerden langs de Grensmaas aangewezen als Natura 2000-gebied.

Voor de Kaderrichtlijn Water (KRW) is Nederland verdeeld over vier internationale stroomgebiedsdistricten: Rijn, Maas, Schelde en Eems. Het stroomgebied van de Maas is opgedeeld in meerdere waterlichamen, waaronder de Grensmaas. Het Integraal Beheerplan Grensmaas zal voor het waterlichaam Grensmaas een bijdrage leveren aan het Stroomgebiedsbeheerplan voor de Maas, dat in 2009 gereed moet zijn. De doelstellingen voor KRW zijn niet vooraf per waterlichaam vastgesteld maar in een pragmatisch proces totstandgekomen. Er is een afweging gemaakt tussen de mogelijke maatregelen voor de verschillende waterlichamen in Nederland en de kosteneffectiviteit van deze maatregelen in relatie tot het beschikbare budget. Deze afweging heeft grotendeels op landelijk niveau plaatsgevonden. Vervolgens zijn de bijbehorende doelstellingen voor de KRW voor de Grensmaas bepaald. Voor de Grensmaas, gekarakteriseerd

Figuur 1 Ligging Grensmaas met begrenzing Natura 2000

Tabel 1 Areal en kwaliteitsdoelen Grensmaas

> uitbreiding/verbetering
= behoud

	Habitats		Soorten		Doel populatie
	Areal	Kwaliteit	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	
Beken en rivieren met waterplanten (groot fonteinkruid)	>	=			
Slikkige rivieroever	=	>			
Ruigten en zomen (moerasspirea)	=	=			
Vochtige alluviale bossen (zachthoutoibossen)	=	=			
Rivierprik			=	=	>
Zalm			=	=	>
Rivieronderpad			=	=	=
Bever			>	>	>

Grinddrempeel bij Meers

als snelstromende rivier/nevengeul op zandbodem of grind, gaat het om het bereiken van:

- een goede chemische toestand (GCT): stoffen mogen de normen niet overschrijden;
- een goede ecologische toestand (GET): verbeteren omstandigheden voor de visstand, waterplanten (macrofyten) en kleine waterorganismen (macrofauna) en het voorkomen van algen in water (fytoplankton) en op de bodem (fytobenthos). Aangezien de Grensmaas een sterk veranderd waterlichaam is, is het doel het halen van een GEP, goed ecologisch potentieel.

De KRW-doelen gelden voor hetzelfde traject van de Grensmaas als de Natura 2000-doelen (figuur 1), over de gehele bedding van de Grensmaas.

Niet alleen harde opgaven

Bij het Integraal Beheerplan Grensmaas vormt de rivier zelf, met zijn ecologische en rivierkundige kenmerken, het vertrekpunt. De benadering van de opgaven vanuit het systeem noodzaakt tot het splitsen van het gebied in een plangebied en een studiegebied. Het plangebied bevat dat deel van het gebied waarbinnen de doelen van Natura 2000 en KRW worden gerealiseerd, *de maatregelen die moeten*. Nederland en België hebben daarbij elk hun eigen verantwoordelijkheid voor het behalen van de doelen voor de Grensmaas. Het studiegebied omvat daarnaast ook *maatregelen die verstandig zijn*, geredeneerd vanuit het functioneren van het rivierecosysteem Maas. Dit gebied omvat ook de nieuw te realiseren natuur aan weerszijden van de Grensmaas, het Grensmaasproject (aan Nederlandse zijde) en het project Levende Grensmaas (aan Vlaamse zijde). Het Grensmaasproject voorziet vanaf medio 2008 in de realisatie van circa 1250 hectare nieuw natuurgebied langs de Grensmaas. Aan Vlaamse zijde gaat het om een groot aantal losse projecten langs de Grensmaas. De werkzaamheden zijn gestart in 2008 en lopen door tot en met 2023. In het Integraal Beheerplan Grensmaas wordt vanuit het systeem van de rivier de koppeling gelegd tussen het beheer voor het plangebied en het beheer voor het bredere studiegebied.

De ‘maatregelen die moeten’ en ‘maatregelen die verstandig zijn’ zijn opgesteld door in een set van workshops met betrokkenen (zie kader pagina 10) kritisch naar het systeem van de Grensmaas te kijken. Er is vrij, los van wettelijke kaders, gediscussieerd over de mogelijke en wenselijke maatregelen voor de Grensmaas als ecologisch en rivierkundig systeem (systeembenadering). Daarnaast vormt de continuering van het huidige beleid op het gebied van waterkwaliteit en natuur een uitgangspunt voor het beheerplan. Vervolgens is gekeken hoe de maatregelen passen binnen de kaders van de bestaande sporen en wat haalbaar is binnen de duur van het beheerplan.

De maatregelen in het beheerplan zijn afgestemd met Vlaanderen maar alleen van toepassing op de Nederlandse helft van de Grensmaas, inclusief een deel oeverzone.

KRW en Natura 2000

Om Europese natuur te beschermen zijn er naast andere afspraken twee zeer belangrijke afspraken gemaakt; de Kaderrichtlijn water (KRW) en Natura 2000. De KRW heeft alleen betrekking op water en oevers, Natura 2000 heeft betrekking op alle zeldzame natuur.

Natura 2000

Het doel van Natura 2000 is de bedreigde natuur in Europa te beschermen. Gebieden die een belangrijk aandeel hebben van internationaal bedreigde natuur, dienen door de lidstaten te worden aangewezen als Natura 2000-gebied. In 1979 is de Europese Vogelrichtlijn tot stand gekomen en in 1992 de Habitatrichtlijn. De Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden worden in Nederland gecombineerd als Natura 2000-gebieden aangewezen. Elk Natura 2000-gebied heeft een doelendocument (veelal nog niet vastgesteld, zie www.minlnv.nl) met daarin opgenomen de doelen voor soorten en/of habitats waarvoor dat gebied is aangewezen. Zo kan het zijn dat in een gebied de populatie bevers moet toenemen en dat het oppervlak aan stromende beken en rivieren met waterplanten (groot fonteinkruid) in hetzelfde gebied dient te groeien. De doelen en hoe die bereikt worden, moet worden vastgelegd in een ‘Beheerplan’.

KRW

De Kaderrichtlijn Water (KRW) is in 2002 ingesteld door de EU. Het doel van de KRW is de grond- en oppervlaktewateren en de daaraan gerelateerde ecosystemen te beschermen en te verbeteren. Alle Nederlandse wateren vallen onder de KRW. De KRW-doelen vallen uiteen in doelen voor de chemische waterkwaliteit, voor de waterkwantiteit en voor de biologische kwaliteit. Een eenheid van een bepaald watertype, bijvoorbeeld alle sloten in een polder, vormt samen een waterlichaam. De te behalen doelen worden vastgesteld per waterlichaam. Van vrijwel alle waterlichamen is inmiddels de huidige toestand vastgesteld. De maatregelen die een waterschap gaat nemen om de KRW-doelen te halen worden opgenomen in een zogenaamd ‘Stroomgebiedsplan’.

Verschillen

De KRW sluit in grote lijnen aan op Natura 2000. Juridisch gezien heeft Natura 2000 een hogere status dan de KRW. Wanneer een Natura 2000-soort of -habitat andere eisen stelt dan in de KRW opgenomen, dienen dus de doelen van Natura 2000 leidend te zijn.

Een voorbeeld:

In de Grensmaas zijn drie vissoorten aangewezen: rivierdonderpad, rivierprik en zalm. De EU-standaard voor de KRW gaat uit van een maximale temperatuur van 28 °C voor oppervlaktewateren. In Nederland wordt door het RIVM geadviseerd uit te gaan van 25 °C als maximale watertemperatuur. Voor de bereiken van de instandhoudingsdoelstelling voor rivierprik en zalm is een maximale temperatuur van 21,5 °C noodzakelijk. Een norm die dus strenger is dan de KRW-norm.

Veel waterschappen hebben er voorlopig voor gekozen om eerst te werken aan de KRW en Natura 2000 voorlopig links te laten liggen. Welke gevolgen die keuze juridisch heeft, is vooralsnog onduidelijk. Wat al wel duidelijk is, is dat het ‘gat’ tussen de KRW-doelen en de Natura 2000-doelen niet eenvoudig gedicht is.

Bart de Haan

Vlaanderen is verantwoordelijk voor de uitwerking van maatregelen op haar eigen grondgebied.

De voorgestelde maatregelen bevorderen het zo natuurlijk mogelijk functioneren van het ecologische en rivierkundig systeem van de Grensmaas (tabel 2). De beekmondingen, de verbindende zones tussen de Grensmaas en haar zijbeken, worden hersteld, de stenen verdediging van de oevers aangepakt en de waterkwaliteit verbeterd.

Voor diverse vormen van beheer zoals laagwaterbeheer, stuwbeheer en morfologisch beheer zijn ook maatregelen geformuleerd. Bij laagwater vallen grindbanken en grindoevers droog. Deze lage waterstanden zijn onderdeel van een natuurlijke grindrivier. Extreem lage waterstanden gecombineerd met sterke peilfluctuaties hebben echter nadelige gevolgen voor het ecosysteem. Bij lage afvoeren duikt de afvoer in de Grensmaas, door de vaste verdeling van het Maaswater over de kanalen van Nederland en Vlaanderen, af en toe onder de ondergrens van 10 m³/s. Voor het behalen van de doelen voor Natura 2000 is het strikt handhaven van de ondergrens van 10 m³/s een vereiste. Om de huidige situatie te verbeteren, zal een herverdeling van de waterafvoer tussen kanalen en Maas moeten plaatsvinden. Een aanvullende maatregel is het onderzoeken van de mogelijkheid voor het aanpassen van de verdeling binnen het Maasafvoerdrag.

Runderen in natuurgebied De Brandt

Tabel 2
Maatregelen-
pakket Integraal
Beheerplan
Grensmaas

Grensmaasproject	Rivierverruiming	Stroomgeulverbreeding, creëren natuurlijke rivieroever/ondiep zomerbed
		Weerdverlaging, creëren zomerdroge zandig/grindige habitats door afgraven oever (aflopend talud) zodat een geleidelijke overgang ontstaat van diepe zone van stroomgeulverbreeding naar het onvergraven gedeelte (de weerd)
		Nevengeulen, geulen parallel aan de Grensmaas die tenminste een deel van het jaar meestromen
Maatregelen Natura 2000/KRW	Herstel beekverbindingen	Verwijderen (oever)bestortingen (breuksteen) in beekmonding
		Verwijderen barrières (klepduikers, stuwjes, bodemvallen en sifons) in beken
		Saneren verontreiniging in beken, Geul en Oude Kanjel
		Toelaten spontane morfologische en vegetatieontwikkeling in beekmondingen
	Laagwaterbeheer	Handhaven ondergrens 10 m ³ /s
	Stuwbeheer	Dempen waterpieken stuw Borgharen (onderzoek)
		Afschrijving WKC Lixhe en vervangen door continu draaiende systemen (onderzoek)
	Morfologisch beheer	Stoppen met breuksteenstortingen in bedding; indien onvermijdelijk deze afdekken met grindlaag
		Stoppen met uitbaggeren van grind uit zomerbed Grensmaas
		In beeld brengen sedimenttransport Grensmaas (monitoring)
	Oeverontwikkeling	Grindsuppletie (onderzoek)
Realisatie natuurvriendelijke oevers, traject Maaseik-Wessem		
Waterkwaliteit	Opstellen handreiking ruwheidsbeheer voor het omgaan met (ongewenste) ruwheidsontwikkeling in de bedding en op de oever	
	Verminderen aanvoer slib en organisch materiaal	
Natuurbeheer	Lozing DSM op zijtak Ur	
	Aanpassen vangstmethode beverratbestrijding in Vlaanderen	
Recreatie	Afspreken gedragscode peddelgerelateerde recreatievaart	
	Afspreken gedragscode sportvissers	
Aanvullende maatregelen	Laagwaterbeheer	Onderzoeken mogelijkheid voor aanpassen verdeling binnen Maasafvoerdrag
	Morfologisch beheer	Modelleren van reliëf in stroomgeulverbreeding
		Behoud grind en zand in Grensmaassysteem, grind en zand dat bij stuwen (vooral Linne en Roermond) wordt uitgebaggerd bij Borgharen terugbrengen in de Grensmaas
	Storten grind en grof zand in bovenstrooms deel Grensmaas	
Recreatie	Afspreken plafond peddelgerelateerde recreatievaart	

In de Grensmaas komen als gevolg van de bedrijfsvoering van de waterkrachtcentrale bij Lixhe, bovenstrooms van de stuw bij Borgharen, sterke dagelijkse fluctuaties voor. Deze grote afvoerschommelingen zorgen voor verstoring van vooral pioniervegetaties en waterplanten in de oeverzone. Ook voor paaigronden van vissen zijn deze dagelijkse afvoerschommelingen ongewenst. Door aanpassing van het stuwbeheer kunnen de extreme schommelingen in de waterstand worden beperkt of voorkomen.

Het morfologisch systeem van de Grensmaas heeft een structureel gebrek aan sediment (fijn grind en zand). De Maas in Wallonië is gestuwd. Doordat het zand en grind achter de stuwen blijft liggen en daar wordt weggebaggerd, vindt er nauwelijks meer aanvoer van grindfracties plaats. Ook door grindwinning in het verleden is veel materiaal uit het zomerbed verdwenen. Maatregelen als het stoppen van verwijdering van grind en zand uit het zomerbed moeten zorgen voor een morfologisch herstel van de Grensmaas. Als aanvullende maatregel is opgenomen dat het wenselijk is te onderzoeken of grindsuppletie een haalbare en betaalbare oplossing is voor de Grensmaas.

Daarnaast is gekeken naar het recreatieve gebruik van de Grensmaas. Diverse vormen van recreatie vindt plaats, zoals peddelgerelateerde recreatievaart (kajakken, kanoën en raften), sportvissen (nachtvissen, vliegvisserij), snelle recre-

Doelstellingen	Rivierverruiming	Herstel beekverbindingen	Laagwaterbeheer	Stuwbeheer	Morfologisch beheer	Oeverontwikkeling	Waterkwaliteit	Natuurbeheer	Recreatie	Herstel beekverbindingen	Stuwbeheer	Oeverontwikkeling	Laagwaterbeheer	Morfologisch beheer	Recreatie
	Grensmaas project														
N2000															
Beken en rivieren met waterplanten															
Slikkige rivieroeveren															
Ruigten en zomen															
Glanshaver- en vossenstaartheuvels															
Vochtige alluviale bossen															
Zeeprick															
Riverprick															
Zalm															
Rivieronderpad															
Bever															
Gaffellibel															
KRW															
macrofyten (water- en oeverplanten)															
macrofauna (waaronder Gaffellibel)															
vissen															

Tabel 3 Bijdrage van de maatregelen Natura 2000 en KRW aan de doelstellingen

Betrokken partijen

Voor de Grensmaas zijn er drie bevoegde gezagen: het ministerie van Verkeer & Waterstaat (Rijkswaterstaat Limburg, voor Grensmaas zelf, waterkwaliteit en -kwantiteit), het ministerie van LNV (Natura 2000 en grensoverschrijdende aspecten) en de Provincie Limburg (toekomstige Natura 2000-gebieden en vergunningverlening).

Voor een breed gedragen beheerplan met maatregelenpakket is het van belang om verschillende belanghebbende partijen bij het proces van de totstandkoming te betrekken. In het kader van het beheerplan zijn workshops met de streek, overheden en belangenorganisaties, georganiseerd, en met de Vlaamse overheid. Naast de bevoegde gezagen zijn de volgende partijen hierbij betrokken geweest: ondernemers (bijvoorbeeld kanoverhuurbedrijven), Nederlandse gemeenten in het studiegebied, Limburgse Land- en Tuinbouwbond, waterleidingmaatschappij, waterschap Roer & Overmaas, terreinbeherende organisaties Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, Consortium Grensmaas (uitvoerder van het Grensmaasproject), RWS Maaswerken (samenwerkingsverband Ministerie van V&W, Ministerie van LNV en provincie Limburg), Vlaamse overheid (nv De Scheepvaart).

atievaart (speedboten, waterskiën en jetskiën), wandelen en fietsen. Het studiegebied blijft (ook na uitvoering van het Grensmaasproject) toegankelijk voor recreatie, waarbij het van belang is dat de natuur geen wezenlijke hinder ondervindt. Er worden daarom afspraken gemaakt met belangpartijen over het opstellen van een gedragscode voor twee belangrijke recreantengroepen. De peddelgerelateerde recreatievaart heeft in zijn huidige omvang geen negatieve effecten op de natuur. Voorkomen moet worden dat deze vorm van recreatie zo toeneemt dat er wel negatieve gevolgen voor de natuur zijn. Het is daarom verstandig om een plafond voor de

peddelgerelateerde recreatievaart op te stellen. Dit is opgenomen als aanvullende maatregel.

Voor sommige maatregelen is Rijkswaterstaat mede afhankelijk van andere partijen, zoals Vlaanderen, Wallonië en andere Nederlandse organisaties. Er is overleg en afstemming nodig om de maatregelen uit te voeren.

Per maatregel is een schatting gemaakt van het verwachte effect ervan voor het realiseren van de doelstellingen van Natura 2000 en KRW (tabel 3). Een belangrijke bijdrage wordt geleverd door het Grensmaasproject. Het aanbrengen van variatie in morfologie langs de gehele Grensmaas schept omstandigheden die gunstig zijn voor alle doelstellingen. Door de morfologie van de Grensmaas zo te herstellen dat natuurlijke processen weer op gang komen, kunnen natuurlijke habitats ontstaan en krijgen soorten meer en betere leefgebieden.

De sleutel tot succes

Door de Grensmaas als ecologisch riviersysteem te benaderen en samen te werken met alle betrokken partijen uit de omgeving, is een robuust maatregelenpakket ontwikkeld dat verder reikt dan de afzonderlijke opgaven voor Natura 2000 en KRW. De harde opgaven zijn ingebed in het scala van maatregelen en daardoor ook goed uit te leggen aan de omgeving. Dit zou voor de losse maatregelen een stuk moeilijker zijn geweest. De combinatie van Natura 2000 en KRW in één beheerplan is goed mogelijk wanneer het gebied centraal wordt gesteld en niet het beleid als uitgangspunt wordt gekozen. Redenerend vanuit wat goed is voor een gebied blijkt beleid daarin meestal goed inpasbaar te zijn. ♦

Lisette Dam-de Heij en Jette Eshuis zijn werkzaam bij CSO Adviesbureau voor Milieuonderzoek, Marniks Maris werkt bij Rijkswaterstaat Limburg.
l.dam@cso.nl

ADVERTENTIE

is

geworden

Een nieuwe naam voor een bekende speler die zich in bijna tien jaar gevestigd heeft als betrouwbare en deskundige partner voor organisaties en kandidaten die gehoord willen worden.

• Werving & Selectie • Executive Search • Interim Management • Detachering • Outplacement • Loopbaancoaching • Loopbaantesten en -assessments

Green Career Consult Agro Business Park 65, 6708 PV Wageningen Postbus 7001, 6700 CA Wageningen
T: 06 - 533 750 89 E: info@greencareerconsult.nl I: www.greencareerconsult.nl